אל הקוראים החדשים
אשר לא ידעו את העבר הלא-משופץ

הארות להוצאה השניה של *שלום, שלום, ואין שלום*

שמשון ביכלר ויהונתן ניצן
ירושלים ומונטריאול, מרץ 2010
www.bnarchives.net

שלום, שלום, ואין שלום נראה כיום ספר מיושן, שחוזר על טיעונים ישנים הידועים לכל האינטליגנציה בעולם מאז ומעולם.

הספר לא רק שאינו 'מחדש' הרבה בנושא הסכסוך הפלסטיני-ישראלי, אלא שהוא מעלה טיעונים שכיום אינם אופנתיים, בוודאי שלא לעין הרדיקלית. הוא passé.

דרך כתיבת הספר אינה מקובלת. הוא אינו מבריק בסגנונו – מכל מקום, יחסית לברק של מאות ואלפי כתבים אקדמיים, עיתונאיים ופוליטיים – הוא נראה אפור, ולעתים בעל תיאוריות ועמדות מיושנות. אפילו חלק מן ה- mainstream האקדמי של היום נראה 'אלגנטי' יותר, 'רלבנטי' יותר, מאשר הספר העתיק הזה.

אף המחברים עצמם מעידים בהקדמה למהדורת 1999, כי הם כתבו את הספר בעיצומו של שינוי בתפיסתם אשר התגבשה יותר מאוחר עם הקמת 'מצפן'. כך למשל, בספר קיימת התרכזות-יתר בפעילות האימפריאלית הבריטית, עליה מוטלת עיקר האשמה במלחמת 1948 – תפישה שהייתה אז נחלת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

אבל כדאי לציין למען ההיסטוריה הלא-נעימה לעתים, כי הספר הזה היה הראשון בתולדות המזרח-התיכון, אשר בנה היסטוריוסופיה אובייקטיבית חדשה של הסכסוך הערבי-ישראלי. אם נוציא מן המניין כותבים לאומנים, פן-ערביים, בעת'יסטים, ודומיהם – הוא היה הראשון אי-פעם, שהעמיד את הקונפליקטים במזרח התיכון באור חדש: המעצמות האימפריאליות, יוצרות סדר-חדש במזרח-התיכון אחרי מלחמת-העולם הראשונה, סדר שבו משתלבים האינטרסים של התנועה הציונית. הסדר הזה מאיץ את הקונפליקט שבין התנועה הלאומית הפלסטינית ובין התנועה הציונית הקולוניאלית.

עד לכתיבת הספר בסוף שנות החמישים, נראה הסכסוך בין מדינות ערב – ובעיקר בין מצרים ירדן וסוריה – ובין ישראל, כחלק מסכסוך בינלאומי רגיל על פי המתכונת המדינית-'הריאליסטית'. הפרדיגמה המרכזית ראתה את מלחמת 1948 כחלק מתקומת 'עמישראל' והישרדותו מן השואה באירופה ומגלות ארוכה וחשוכה במזרח ובמערב, ואילו המשך הסכסוך נבע בעיקר מאי-היציבות הכרונית, שהיא נחלת המשטרים הערביים החדשים במזרח-התיכון. באופן דומה הוסברו מחזורי המלחמות כסכסוך מתמיד בין משטר מודרני דמוקרטי ונאור של ישראל ובין המשטרים הערביים הלא-מפותחים הנוטים לרודנות צבאית. השקפה דומה הדגישה את הסתירה המתפתחת שבין בניית-אומה מודרנית מצד אחד ובין תרבות מסורתית מוסלמית המעכבת התפתחות וקדמה מאידך.

השקפות אלה היו מקובלות בדרך-כלל בתנועות סוציאליסטיות אירופיות. הן ראו בציונות הסוציאליסטית גורם חיובי החותר לקדמה ולשלום במזרח-התיכון, גורם הנלחם בריאקציה המלוכנית והפיאודלית, השוררת במזרח-התיכון, והנתמכת על ידי המעצמות הקולוניאליות.

גם המתקדמים יותר, כמו המפלגות הקומוניסטיות, ראו בקונפליקט הישראלי-ערבי תוצאה של האימפריאליזם האנגלו-צרפתי, שבנוסף לחיפוש בלתי-פוסק אחר חומרי גלם זולים וחלוקה-מחדש של השלל במזרח-התיכון, שקד לסכסך בין הקהילות השונות במזרח-התיכון, תמך בכוחות שמרניים ומסורתיים, ודאג לטפח מיעוטים אתניים-דתיים, כמו הדרוזים, העלאווים, המארונים, הקופטים והציונים – כנגד הרוב הסוני.

על פי הגרסה הזאת, הפלסטיניים היו חלק מן האומה הערבית אולם לא הצליחו להתגבש לארגון מדיני נפרד. המרד ב- 1936 דוכא, ומאז נמחקה למעשה הישות המדינית הפלסטינית.

מלחמת 1948 התנהלה בעיקר בין ירדן ומצרים ובין ישראל כתוצאה מהאינטריגות הבריטיות. האחרונים סירבו לנטוש את מאחזיהם האסטרטגיים במזרח התיכון וחיבלו בכל אפשרות להסדרים מדיניים עצמאיים.

הקונפליקטים הבאים, כמו מלחמת סואץ ב- 1956, נבעו מניסיונן של המעצמות הקולוניאליות לדכא את התקוממות העולם הערבי, השואף להשתחרר מן האימפריאליזם. ישראל הינה חלק מן המערך האימפריאליסטי במזרח-התיכון, ומשום כך היא השתלבה במבצע.

אלה היו האידיאולוגיות והתיאוריות ששררו באותה עת, או הפרדיגמה כפי שהחלו לכנות זאת עשור מאוחר יותר.

והנה יצא ספר חדשני – *שלום, שלום, ואין שלום*– ויצר מציאות חדשה.

אין מדובר בסכסוך ריאליסטי בין מדינות, בקונפליקט בין ציביליזציות, או בסתירות בין קדמה לריאקציה, בין מודרניזציה למסורתיות, או בין אימפריאליזם לאנטי-אימפריאליזם (כלומר בין מוסקווה לבין וושינגטון ובעלות בריתן המקומיות).

הסכסוכים והקונפליקטים האלו אכן קיימים – אך בעיקר כאספקטים נלווים.

הסכסוך הסמוי המצוי בלב המניעים הוא *תהליך הקולוניזציה הציונית*, אשר החל עוד בסוף המאה התשע-עשרה.

תיאודור הרצל, מקים התנועה הציונית, היה האידיאולוג הקולוניאלי הראשון.

הוא והבאים אחריו הבחינו בקיומה של האומה הפלסטינית אולם השתדלו להתעלם ממנה. מלכתחילה היה ברור שהקולוניזציה הציונית תהיה כר לקונפליקט שילך ויגבר. הציונים, שהחלו את דרכם בהשענות על האימפריה הפרוסית-גרמנית, עברו בשנות העשרה של המאה-העשרים להשענות על האימפריה הבריטית, ומאוחר יותר הפכו למכשיר במדיניות האימפריאלית של ארה"ב.

תוך כדי קרבות 1948 יזמו העסקנים הפוליטיים הראשיים בישראל ובממלכה ההאשמית בירדן, ברית חשאית לחיסול שארית האוטונומיה המדינית של הפלסטינים – כל זאת בעצה אחת עם בריטניה, אשר דאגה לעתיד שלטונה במזרח-התיכון שלאחר הדה-קולוניזציה. לשם כך נוצרה ברית-בגדד, אשר ירדן האשמית הייתה נדבך חשוב בה.

אלא שהמערך האימפריאלי של ברית-בגדד החל להיסדק עם הפיכת הקצינים במצרים וכיבוש השלטון על ידי נאצר. האיום של נאצר על ברית בגדד, על האינטרסים הבריטיים והצרפתיים בלבנון ובסוריה ועל הסדרי

הנפט במזרח-התיכון, הביא לקשר החשאי בין ישראל צרפת ובריטניה ב-1956. הקשר נועד להפלת נאצר, באמצעות פשיטה צבאית ישראלית על סיני ופלישת כוחות צרפתיים ובריטיים לתעלת סואץ.

אפשר להוסיף עוד על תוכנו של הספר, אבל כל זאת ידוע היום. אך אז, בשנת 1961, היה זה ספר ראשון מסוגו ומקורי. רוב הנאמר בו היה חדש, לא נודע ומפחיד.

העובדה היא, שספר זה נאסר להפצה על ידי הצנזורה הצבאית הישראלית. הוא נאסר למרות שלא היה בו שום סוד צבאי. הוא לא עשה שימוש במקור סודי כלשהו, או במקור לא-עיתונאי שלא פורסם. אבל ניתן בהחלט לומר, כי היה בספר כדי למלא אחר סעיף 87 בתקנות הגנה לשעת חירום (1945), לאמור: "...הצנזור רשאי לאסור לפרסם חומר שפרסומו היה עשוי, או עלול להיות עשוי, לפגוע לדעתו, בהגנתה של ישראל או בשלומו של הציבור או בסדר הציבורי..."

והרי ידוע, כי ההגנה על הסדר המדיני ושלומו של כל ציבור בעולם, מבוסס על התכחשות לאמת, על השתקתה ועל הסתרתה. זאת גם תמצית מדיניות השלום המפורסמת של ישראל הציונית מאז ראשיתה ועד ימינו.

הספר הזה היה הדגל של השמאל הלא-ציוני והאנטי-ציוני בישראל. בעקבותיו הוקמה תנועת 'מצפן', המהפכנית האנטי-סטליניסטית.

הספר שימש השראה לעיתונאים, סופרים ואקדמאים שמאליים. רבות מהתזות המקוריות, החדשניות, ובעיקר המפורסמות, בישראל ובעולם, בסוציולוגיה ובחקר הפוליטיקה הישראלית שאבו את רעיונותיהם מן הספר העלום הזה.

מבלי להזכיר שמות נוצצים, ראוי לציין כי רבים מן ההוגים 'הביקורתיים' ושאר מיני 'פוסט-קולוניאליסטיים' אופנתיים, עשו קריירה משגשגת מרעיונות הספר, מבלי כמובן לציין את מקור השראתם. אין ספק, הספרים והמאמרים הרדיקליים הרבים שנכתבו בעשרים השנים האחרונות, הינם 'מעודכנים' יותר ומצוידים במיטב הארסנל האופנתי. הם גם מסובסדים היטב ומעוגנים בהפצה תאגידית יעילה, שלא לדבר על מערך לוגיסטי של ידע אוניברסיטאי אדיר העומד מאחריהם.

לעומת זאת, הספר *שלום, שלום, ואין שלום* נכתב על ידי שני סטודנטים לפיסיקה ולמתמטיקה באוניברסיטה העברית של שנות החמישים, לאחר יום לימודים ולאחר יום עבודה קשה למימון לימודיהם. שניהם היו מפורשי המפלגה הקומוניסטית הישראלית. הם לא נהנו מגיבוי כלשהו, לא מן הממסד האוניברסיטאי ובוודאי לא מן הממסד הסטליניסטי. הם לא סובסדו ולא זכו לסיוע מחקרי כלשהו. הם באו בשעות אחר הצהריים המאוחרות לספריה הלאומית ואספו קטעי עיתונות. לא היו אז מכונות צילום ולא סורקים ממוחשבים. הם העתיקו את קטעי העיתונות בכתב ידם לתוך מחברות פשוטות. ולבסוף, הם הדפיסו את הספר בבית-הדפוס על חשבונם.

ואף על פי כן, הספר שלהם פרץ את הדרך. הספרים הרדיקליים והאופנתיים הרבים, שיצאו בשנים האחרונות והמצויים על מדפי האוניברסיטאות בעולם, אכן התקבלו בהערכה ובכבוד. סופריהם זכו למלגות ולפרסים (ראו את דרידה שקיבל דוקטור-כבוד באוניברסיטה העברית, או את הומי באבא אשר אינו מסכים להופיע על חשבון המזמינים בפחות מכרטיס למחלקה הראשונה).

אבל עדיין ב- 1999, כאשר באנו להעניק (בחינם) לספרית מדעי-החברה בהר הצופים של האוניברסיטה העברית את המהדורה החדשה של הספר (בצרוף הנספחים החדשים, שהראו עד כמה הספר היה רלבנטי והקדים את זמנו) – הספרן הראשי דחה את הספר וסרב לשלבו בספריה.

ניתן לומר, כי זאת הביקורת הטובה ביותר שבה הוא זכה.